

Herontwerpwedstrijd Lokale Democratie

Code Oranje en Democratic Challenge

Juryrapport

Samenvatting

“De democratie schreeuwt om vernieuwing. De urgentie is er, nu jij nog. Denk en doe mee met onze roep om fundamentele verandering: Herontwerp de lokale democratie!” In de zomer van 2018 hebben bijna 30 mensen gereageerd op deze oproep. Allemaal betrokken burgers die zich zorgen maken over het gebrek aan zeggenschap en invloed en menen dat een radicale verandering nodig is om de lokale democratie te vitaliseren.

Uit alle inzendingen zijn er 19 gekozen. Daarbij golden twee criteria: is het ontwerp vernieuwend of prikkelend en is het concreet en mogelijk praktisch uitvoerbaar. Al deze herontwerpen zijn opgenomen in de tentoonstelling *Herontwerp de lokale democratie* die tijdens de Dag van de lokale democratie op 17/11/17 wordt geopend. Uit de 19 zijn vervolgens 8 herontwerpen voorgelegd aan de jury die er drie heeft gekozen. De top-herontwerpen zijn:

- Jouw democratie, jij kunt het – Hein Albeda
- De revolutie ligt op schema – Guido Enthoven
- Think global, act local & Infocratie – Rogier de la Rive Box

Deze drie kunnen zichzelf presenteren tijdens de Dag van de lokale democratie en worden de weken daarna ondersteund bij de uitwerking en implementatie.

+++++

De herontwerpwedstrijd is een initiatief van Code Oranje en Democratic Challenge (experimenterprogramma lokale democratie van BZK/VNG). De jury bestond uit Bert Blase (bgm Heerhugowaard, initiatiefnemer Code Oranje), Anne-Marie Poorthuis (stichting Eigentijdse Verbindingen, betrokken bij Code Oranje) en Kees Breed (VNG-directeur beleid).

Doel/aanleiding

In 2016 is Code Oranje ontstaan uit onvrede en bezorgdheid met de politieke democratie in ons land. Dit netwerk van bestuurders, ondernemers, wetenschappers en actieve burgers wil allereerst de urgentie van dit vraagstuk agenderen en vervolgens oplossingen aandragen. Daarbij wordt bij voorbaat niks uitgesloten, ook geen 'radicale' opties die buiten de huidige Gemeentewet zouden vallen. Code Oranje spreekt over een grondig herontwerp van de democratie.

Begin 2015 deed Pasterk een oproep om de lokale democratie te vernieuwen; de Democratic Challenge. De democratie-experimenten die daarop reageerden zijn voornamelijk procesvernieuwing binnen de bestaande kaders. Het experimenteren met lokale democratie staat nog in de kinderschoenen. Dat blijkt bijvoorbeeld ook uit de evaluatie bestuurlijk stelsel Rotterdam: *"het instrumentarium draagt nog nauwelijks bij aan het (radicaal) anders organiseren van de democratie. Er is een gebrek aan collectieve verbeeldingskracht over de toekomst van de lokale democratie"*. Door de samenwerking met Code Oranje wil de Democratic Challenge op zoek naar de meer fundamentele systeeminnovaties, naar meer radicale lokale vernieuwingen.

De gezamenlijke Herontwerpwedstrijd richt zich specifiek op lokale democratievernieuwing. Om te prikkelen, om ook buiten de lijntjes te kleuren en buiten de kaders te denken. Om de vernieuwingsopties niet te beperken door de huidige instituties, regels en wetten.

Het ontwerpproces

Er is bewust gekozen voor een ontwerpwedstrijd. Ontwerp/design je eigen democratie. Daarmee doen we een beroep op de creativiteit en ben je niet meteen gebonden aan kaders of regels. Denk bijvoorbeeld aan www.ontwerpjegemeente.nl of aan verschillende (internationale) Designing Democracy projecten.

Aan de deelnemers is ook gevraagd om de ideale lokale democratie te verbeelden. Laat je creativiteit zien door middel van een foto, schilderij, werkstuk, woordweb, essay of iets anders. De vorm was volledig vrij. Het ontwerpen is vooral een proces om gezamenlijk tot iets nieuws te komen. Dat is niet direct terug te zien in het resultaat, de ingediende herontwerpen. Op een paar mooie uitzonderingen na (een stripverhaal, een fotoverbeelding en een paar schema's) zijn er vooral veel woorden gebruikt.

Het kan ook anders

David van Reybrouck laat met zijn essay 'Tegen verkiezingen' (2015) zien dat er ook andere manieren zijn om democratische processen te organiseren. Zie ook zijn artikel hierover in de Correspondent hierover [link]. Zijn pleidooi voor loting heeft inmiddels in een groot aantal Nederlandse gemeenten geleid tot uiteenlopende experimenten. De ene met meer succes dan de ander. Op basis van de lessen van deze experimenten is er inmiddels ook een handreiking loting verschenen. [link]

Geïnspireerd door de oproep voor experimenten in de VNG-rapporten Maatwerkdemocratie en Meervoudige democratie schreef Jeroen van Urk met anderen voor de Democratic Challenge een essay over 'Opties voor een radicale omkering van de lokale democratie' [link]. Met drie vernieuwingspakketten: een burgerbestuur, netwerkbestuur en basisbestuur en daarbinnen een groot aantal nieuwe instrumenten. Tot nu toe zijn hier nog geen experimenten uit ontstaan. Wie weet in de nieuwe collegeperiode..?

De herontwerpen

Hieronder leest u in willekeurige volgorde de kern van de 19 herontwerpen op de longlist. Per herontwerp geven we een korte beschrijving, een citaat en iets over de ontwerper en zijn/haar drijfveren.

Bewoners als bestuurders stripverhaal (Petra van Houdt)

Niemand wil belasting betalen, tot je je realiseert dat je er baat bij hebt. Die lantarenpaal brandt omdat we er allemaal aan meebetalen. Als inwoners van een buurt of stad een budget krijgen dat ze met hulp van een puntensysteem zelf ieder half jaar kunnen besteden, gaat het geld naar de zaken die voor hen belangrijk zijn. Het is een zelfregulerend systeem, het gaat om de kracht van de massa. Individueel krijgen op deze manier een gemeenschapsbelang. Met een fantastische strip brengt Petra haar idee tot leven.

Quote: Als je met je auto tegen een paal rijdt, dat je dan zowel van de schade aan jouw auto als die aan onze paal baalt.

Petra is 'belevingsadviseur' en helpt bewoners samen hun openbare ruimte in te vullen in opdracht van de gemeente of een kunstinstelling. Ze doet veel vrijwilligerswerk en was dorpsraadlid. Het gemeenschapsgevoel moet terug, vindt Petra, dat lukt niet met het huidige democratische systeem. Het gaat haar erom dat als je met je auto tegen een paal rijdt, je zowel van de schade aan *jouw* auto en die aan *onze* paal baalt. Het puntensysteem van Petra helpt daarbij, het is een vorm van directe democratie.

Inspiratie kwam van de dierenwinkel waar je vroeger je bonnetje in het emmertje kon stoppen van je lokale project naar keuze, dat dan 10% van jouw aankoopwaarde kreeg. In haar eigen wijk wordt met haar idee geëxperimenteerd, er wordt 10.000 euro door bewoners beheerd en besteed. Er start er nu een groter project: een puntensysteem waarmee bewoners zelf straten in kunnen richten. Vragen die open blijven: willen mensen deze rol en verantwoordelijkheid wel op zich nemen? En welke bestuurder zal het lef hebben om zichzelf buiten spel te zetten?

Biotopen voor de lokale democratie (Bob Kassenaar)

We zouden condities moeten scheppen voor een dekkend weefsel van 'doe-democratieën'; om daarvoor een biotoop te ontwikkelen moeten alle betrokken partijen zich inzetten. Het herontwerpen van de lokale democratie kan slagen als men een aantal condities in acht neemt: kennismanagement, structurele ruimte voor lokale democratie, buurtrechten, overheidsparticipatie en partnerschap; cultuurverandering; mediabeleid; checks and balances in de verhouding tussen doe-democratie en bovenlokale democratie.

Quote: "Respect en ruimte geven aan de burger, dat ontbreekt bij politici"

Bob Kassenaar was veertig jaar actief als ambtenaar bij de Gemeente Amsterdam op tal van portefeuilles: van verkeer tot wijkaanpak; hij gaf ook gastcolleges bij de HvA. Hij signaleert dat gelijkwaardigheid ver te zoeken is in de *top-down* beslissingen van de overheid. Zijn inspiratie komt voort uit de aanpak van Jan Schaefer in de jaren '70 en '80, toen actiegroepen op dezelfde wijze werden behandeld als een politieke partij of een goed opgeleide ambtenaar.

Het benutten van energie en kennis van bewoners staat centraal in het plan. De huidige democratie is marktgericht; in een lokale democratie kunnen mensen de problemen waar ze tegenaan lopen zelf oplossen, gesteund door de overheid. De kracht van onderop is onmisbaar voor de samenleving. Het is een groei- en leerproces, geen vooropgezet plan. We moeten met zijn allen de overstap maken van de systeemwereld naar de leefwereld van de bewoners.

De Mobiele Wijk Motor (Maarten Wijk & Anne-Marie Verbeek)

De buurt is niet vertegenwoordigd in de politiek. Bestuurders weten niet wat er speelt. Sommige zaken gaan echt alleen de buurt aan. De *Mobiele Wijk Motor* is de rollende keuken of de *SRV-wagen* van de buurt-democratie, een verrijdbare commissiekamer die de dialoog naar de buurt brengt, zodat mensen gehoord worden.

Quote: "De SRV-wagen als icoon voor de sociale verbinding in de buurt"

Annemarie en Maarten hebben hun hart bij het thema, omdat ze intensief bij het buurtwerk zijn betrokken, hij als lokale tv-verslaggever en zij als vrijwilliger en projectmedewerker bij een welzijnsstichting. Ze signaleren een grote kloof tussen de raadszaal en de wijk. Raadsleden worstelen met participatie van burgers. De dossiers zijn te dik en de informatie van het college van B&W is abstract. Weinig politici zijn aanwezig bij burgerinitiatieven. Zelden worden de vruchten geplukt van geplante zaadjes voor verbetering. Als inspiratiebron dient de 'SRV-wagen', de supermarkt op wielen die bewoners in een buurt even samenbracht, een icoon voor de sociale verbinding in de buurt.

De mobiele wijkmotor behelst een experiment met burgerparticipatie: bewoners gaan met elkaar in dialoog en stellen kaders hoe problemen aan te pakken, of in behoeftes te voorzien. Het voordeel van een mobiele ruimte is dat men op locatie waar het probleem zich afspeelt, tot een oplossing kan komen. Vragen die open blijven: risico op gezeur op de vierkante mm, lastige mensen en bestuurders die de *wijkmotor* ervaren als 'nog een taak erbij'.

Netto Nederland (Peter Kurpershoek)

In het huidige systeem hebben we altijd één stem. Een stem voor of een stem tegen een beslissing. Maar hoe zou het zijn als je bij het stemmen tegelijk een stem voor en een stem tegen een persoon of voorstel uit zou kunnen brengen? Als we een nieuw stelsysteem in zouden voeren waarin je ook je twijfels of bezwaren uit kan drukken, zal je over sommige uitspraken wel eerder nadenken. Er zal minder polarisatie ontstaan, de draagkracht van besluiten wordt zichtbaar, je komt tot een resultaat waar je mee kan leven.

Quote: "Als je tegelijk zowel voor als tegen iets kan stemmen, voorkom je roeptoeteren en polarisatie"

Peter Kurpershoek is manager zorgverantwoording in de gehandicaptenzorg en is helemaal klaar met de polarisatie in het land. Hij vindt het belangrijk om de democratie 'voor de deur' te beïnvloeden. Volgens Peter moeten we een ander stelsysteem invoeren dat recht doet aan de opvattingen van kiesgerechtigden. Toen hij integratiemanager was in de zorg, kwam hij geregeld in contact met organisaties waarin gepolariseerde kampen waren ontstaan. Om meer draagkracht te krijgen voor het kiezen van een voorzitter van een werkgroep, liet hij iedereen een voor en tegen stem uitbrengen voor een kandidaat. Het maakte de vergadering veel meer inhoudelijk en de voorzitter kon op draagvlak rekenen.

Wat je meet is de netto draagkracht voor een politieke keuze, die veel meer aansluit bij de beleving van de kiezers. Vragen die open blijven: peilingen blijven een probleem. Als je hier een maand van te voren mee stopt, voorkom je tactisch stemmen. Draagkracht heeft een nivellerend effect maar dat is beter dan de huidige polarisatie in de maatschappij.

Van Lokaal tot Globaal: Een fluwelen revolutie: De Gemeente Vereniging (Conny Bergé)

Het is de hoogste tijd voor een echte democratie, waarin alle burgers medeverantwoordelijk zijn voor de publieke zaak. Iedere gemeente wordt een Gemeente Vereniging. Politieke partijen zijn passé. Alle bewoners zijn lid van de vereniging, waar iedereen toegang heeft tot onafhankelijke informatie om een gefundeerde mening te kunnen vormen over lokale zaken.

Quote: "Iedere burger verantwoordelijk voor lokaal beleid"

Conny is al 50 jaar actief als aanjager en actievoerder op allerlei terreinen: van onderwijs tot gender, van geldsystemen tot duurzaamheid, nationaal en internationaal. Echte democratie bestaat nog niet, daarom moeten we lokaal beginnen. Haar eigen gemeente wijst zij nu de weg naar de *Sustainable Development Goals* van de VN.

In Conny's uitgebreide en gedetailleerde plan zijn alle burgers medeverantwoordelijk, zij hebben zeggenschap over inhoudelijke zaken. Op die manier wil zij de democratische revolutie van van onderop in beweging zetten naar boven-lokaal, nationaal en internationaal. Grenzen zijn een achterhaald begrip, we moeten geografisch samenwerken waar dat voor de hand ligt. Uitgangspunten voor lokaal beleid zijn de Internationale Rechten van Mens, Vrouw en Kind. Een zwakke plek, zoals bij alle verenigingen, is dat je niet helemaal kunt voorkomen dat mensen misbruik maken van hun positie. In haar voorstel zet Conny nieuwe technologie in, nu ontbreekt de communicatie. We moeten samen het experiment aangaan en met vallen en opstaan tot nieuwe vormen komen.

De buurt: Fundament van onze democratie (Eugene Bloemhard)

De buurt geeft ons nieuwe mogelijkheden om ons land beter, doelmatiger, doeltreffender en vooral leuker te besturen. Als wij onze democratie verankeren in buurten kunnen we een duurzame samenleving opbouwen vanuit de betrokkenheid van bewoners. Met de buurt komt het vertrouwen in elkaar en de maatschappij weer terug!

Quote: "Er is een land waar vrouwen willen wonen"

Eugene is sociaal geograaf, hij werkte als voorlichter en adviseur en heeft onderzoek in India gedaan naar de rol van vrouwen in de buurt en hoe deze te verbeteren, geïnspireerd door Joke Smit: 'Er is een land waar vrouwen willen wonen'. Het idee van de buurt centraal bleef altijd bij hem hangen. Als voorlichter op het gebied van duurzame energie ontdekte hij dat mensen wel willen bezuinigen, maar het idee om samen de buurt structureel aanpassen, vinden mensen vreemd. Het zijn altijd dezelfde die naar conferenties of voorlichtingsgesprekken komen, de mensen waar het echt over gaat worden niet bereikt.

In Eugene's plan wordt de buurt een duurzame eenheid, zelfvoorzienend, onafhankelijk van grote bedrijven of centrale regering. Het plan belooft niks, maar geeft mensen een instrument in handen om zelf problemen op te lossen en naar duurzame samenleving te gaan. Het is concreet en

uitvoerbaar, met een medezeggenschapsorgaan voor bewoners, een wijkbudget, een buurtconsul, scholing in bestuur en buurtbeheer, buurtkantoren, buurt-energie-productie, buurt-internetonderwijs, buurt-migrantenopvang en buurt-landbouw. Samenwerking tussen de verschillende buurten is natuurlijk een vereiste.

Lokale democratie-op-maat (Jeroen van Urk en Annemoon Hemel is.m. burgemeesters)

Lokale democratie-op-maat gaat zorgen voor een andere verhouding tussen gemeentebestuur en samenleving. Twaalf burgemeesters (uit elke provincie een) maken het begin met een *burgemeesters beweging*. Heerenveen en Bedum zetten de eerste stap en verbeelden hun idealen in een foto.

Quote: "Herontwerp de democratie: het moet geen religie worden."

Jeroen van Urk had al verschillende stukken over vernieuwing van de lokale democratie geschreven toen hij fotografe Annemoon Hemel tegenkwam. Toen ontstond het idee om in plaats van een tekst een foto in te dienen voor de wedstrijd van *Herontwerp de lokale democratie*; een fotografische verbeelding van het gesprek over de verdeling van de macht. Burgemeester Tjeerd van der Zwan in Heerenveen zag het idee meteen zitten.

'Maak Het!' is de naam van de beweging die de gemeente Heerenveen heeft ingezet. De relatie tussen overheid en samenleving verandert. De gemeente bepaalt niet meer alleen wat er moet gebeuren, ze heeft een faciliterende rol en laat meer over aan inwoners. Heerenveen wil samen met gemeenteraad en inwoners buiten de gebaande paden op zoek gaan naar nieuwe democratische werkvormen en die ook invoeren. De lokale democratie versterken door meer ruimte te geven aan wat er leeft in de Heerenveense samenleving en tegelijk de samenleving meer betrekken bij gemeentelijke taken.

Huis van Doen (Noël Josemans)

De besluitvorming in de samenleving moet kantelen. Niet de overheid, maar de inhoud en ideeën moeten centraal staan. Besluitvorming moet openstaan voor iedereen die daar iets aan wil bijdragen. Het Huis van Doen heeft een horizontale benadering, waar besluitvormers worden gekozen, waar ruimte is voor experts, ambtenaren, ondernemers, visionairs, mopperaars, vrijwilligers en initiatiefnemers om samen concepten te maken en te experimenteren in co-creatie.

Quote: "We hebben een overheid gecreëerd die alles voor ons doet".

Noël is zelfstandig ondernemer en functioneert als cultureel aanjager en verbinder. Hij ontmoet veel mensen met ideeën die onbenut blijven, omdat het gewone systeem er niet veel mee kan. Initiatiefnemers lopen tegen een muur aan, omdat het gewone systeem het niet kan inpassen in de procedures. "We hebben een overheid gecreëerd die alles voor ons doet".

In zijn voorstel wordt alles wat nog bedacht moet worden, bij de gemeente weggehaald en ondergebracht in het Huis van Doen. Hier wordt alles onderzocht en getest, met alle betrokkenen. Het is een werkplaats in alle betekenissen, dus ook fysiek, waar co-creëren echt gestalte krijgt. Niet top-down, maar een horizontale uitwisseling van kennis en belangen. De overheid wordt in zijn model veel kleiner: de gemeente wordt een stadsbedrijf met facilitaire rol. Nadelen? Een klein risico dat iemand misbruik maakt van situatie om eigen zin door te drijven.

De burger centraal (Willem Bottenberg)

In het huidige systeem wordt de burger niet gehoord. Die beoordeelt besluiten op heel andere gronden dan bestuurders. In deze aanpak formeert de gekozen, onafhankelijke burgemeester het bestuur dat geen partijpolitieke grondslag heeft, de Raad controleert. Voorafgaand aan het ontwikkelen van beleid worden maatschappelijke organisaties en burgers geconsulteerd. Verplicht advies vooraf, in plaats van input achteraf.

Quote: "Meer zeggenschap voor de burger is tegengas voor populisme als vorm van protest"

Willem is zelf beleidsambtenaar geweest en is nu namens belangen organisaties betrokken bij consumenten-inspraak. Die inspraak wordt niet altijd op prijs gesteld door bestuurders, ambtenaren en politieke partijen. Maatschappelijke organisaties worden te laat betrokken bij het beleid. Als een braakliggend terrein wordt bebouwd, beoordeelt de burger de invulling op zaken als zichtlijnen of schoonheid, de gemeente op bestemming.

Deze oplossing steunt op twee pilaren waarbij het bestuur en de controle door de raad verder uit elkaar wordt getrokken. Een onafhankelijker bestuur met een gekozen burgemeester zal de afstand tussen burger en bestuur verkleinen. De huidige vorm van inspraak geeft je als burger idee dat je je best moet doen om gehoord te worden. Meer zeggenschap voor de burger vormt tegengas voor populisme als vorm van protest. Onze kennis kan beter worden benut. Vragen die openstaan: Willen politieke partijen wel inboeten aan invloed? Moet de wet aangepast worden voor een burgemeester die wordt gekozen en zelf wethouders kan kiezen?

De kiezer aan zet (Ery W. Kooi)

Als verkiezingen in aantocht zijn, wordt de burger opgezocht; bewoners mogen inspreken als een besluit in principe al genomen is. Waarom geen consultatie vooraf van de bevolking in plaats van achteraf? In een gemeenteraad waarin naast de politieke partijen ook vertegenwoordigers van dorpskernen of buurten zitting hebben, regeert de burger.

Quote: "De kennis en kunde zit bij de bevolking"

Ery Kooi heeft als raadslid en wethouder van dichtbij meegemaakt dat het systeem niet deugt. Het budgetrecht, de volksvertegenwoordigende rol en het vaststellen van beleid en controle op college wordt vergeten in het huidige duale stelsel. Raadsleden die na de verkiezingen nooit komen opdagen maar wel hun vergoeding opstrijken, moet je als burger weg kunnen sturen. De attitude van raadsleden moet veranderen. Ze moeten zich niet als detaillist ontwikkelen maar buiten de deur hun voelhorens uitsteken. Het pluuche zit lekker, maar blijf niet plakken!

Het systeem werkt zo: van de 15 raadsleden worden er 8 gekozen door representatieve vertegenwoordiging van politieke partijen. Voor de overige 7 worden in elke kern kandidaten geselecteerd die draagvlak hebben in de gemeenschap. Bij sommige bijeenkomsten stelt de burger de agenda op. Vragen die nog open liggen: Wil de bevolking zich wel verdiepen in de leefomgeving? In grote gemeenschappen met meer dan 10.000 inwoners, is het dan veel moeilijker te realiseren? Krijg je voldoende mensen die zich willen verdiepen in de politiek?

Spinoza aan het IJ (Toon Jansen)

Spinoza krijgt veel te weinig aandacht. Zijn denkwerk zou als basis kunnen dienen voor de discussie over de toekomst van onze samenleving en de democratie. Niet het Wilhelmus, maar Spinoza op de scholen! Spinoza aan het IJ wil een centrale plek creëren voor bijeenkomsten met sturing, voor burgerinitiatieven. Een landelijk centrum voor lokale vernieuwing, waar niet een *one-size fits all* mentaliteit heerst.

Quote: "Ik zie een standbeeld van Spinoza voor me, als een vrijheidsbeeld aan het IJ."

Toon is als werktuigbouwkundige altijd bezig geweest met het invoeren van nieuwe technologie ten bate van ontwikkelingswerk in Latijns Amerika en is geïnteresseerd in bottom-up democratie. Hij schrijft over maatschappelijke problemen en heeft jarenlang steden bezocht om te kijken naar burgerinitiatieven. Ruim een miljoen mensen in Nederland doet op een of andere manier mee aan burgerinitiatieven, maar de politieke partijen tonen weinig belangstelling voor deze ontwikkeling. Aangespoord door een uitspraak van twee wethouders in Amsterdam, is Toon een blog gaan schrijven en zo heeft hij zijn voorstel ontwikkeld.

Toon zou graag een centrum voor de ontwikkeling van lokale democratie willen oprichten. Het is een plek van statuur, waar politici naar toe zullen komen om mee te praten, zodat ze zich niet kunnen verschuilen. Ervaringen uit het hele land en daarbuiten kunnen er worden uitgewisseld, besproken en getoetst. De denkbeelden van Spinoza zouden centraal moeten staan en er zou actief naar verwezen kunnen worden door het oprichten van een vrijheidsbeeld aan het IJ van Spinoza.

Schervengericht,- Radicale omslag in onze democratie (Frits Bakker)

Democratische verandering kan alleen tot stand komen door de burger een krachtiger positie te geven. Het grote probleem van ons democratisch stelsel is dat de gekozen bestuurders zich tijdens hun zittingstermijn niets van de burger hoeven aan te trekken. De oude Grieken hadden daar een oplossing voor: *het schervengericht*. De burger kon een bestuurder tussentijds wegsturen.

Quote: "De burger moet tussentijds een bestuurder weg kunnen sturen"

Frits is afgestudeerd in de filosofie op 'reorganisatie als ritueel' en had voor hij met pensioen ging als bedrijfskundige verschillende banen in de publieke sector bij ministeries en gemeenten. Hij voelt zich betrokken bij de relatie tussen burger en overheid. Hij signaleert dat wethouders hun eigen plan willen doordrijven, ze houden niet van samenspraak. Hij hoort steeds dat de burger altijd gelijk wil hebben en dat de Raad heeft het te druk heeft. Als gevolg daarvan blijft de burger in de kou staan.

Frits voorstel behelst geen stelsel dat opgezet moet worden of een systeemverandering. Zijn voorstel dient slechts als breekijzer om de burger zeggenschap te geven. Bij de Grieken werd elk jaar onder de vrije mannen gestemd of er een schervengericht nodig was. In geval van 'ja' werden er potscherven uitgedeeld. Men kraste hierop de naam van een persoon die teveel macht naar zich toe trok en een gevaar voor de democratie vormde. Als de burger tussentijds een bestuurder weg kan sturen, voorkom je dat deze er niet meer in gelooft, zijn kont tegen de krib gooit en alleen een proteststem uitbrengt bij de verkiezingen.

Ik - Samen doen - Volg de energie (Peter van der Vliet)

De verbinding tussen het persoonlijke, het 'doen' en de omgeving maakt het mogelijk een zelfsturende gemeenschap te creëren waarin mensen - individueel of samen - zich maximaal kunnen wikkelen. Een beweging op gang brengen rond deze drie sleutels kan er voor zorgen dat burgerinitiatieven transformeren in nieuwe vormen van democratie.

Quote: "Hoe ziet de politiek eruit als je uitgaat van eenheid?"

Peter is consultant, als oprichter van het *Center for Human Emergence Nederland* is hij de spil van een kring ontwikkelaars. Hij adviseert en leert gemeenten en bestuurders in allerlei gremia hoe met elkaar om te gaan. *"Hoe ziet de politiek eruit als je uitgaat van eenheid?"* is een van de centrale vragen. Je krijgt de democratie die je verdient, zegt Peter. Het is tijd voor reflectie om zelf een nieuw bewustzijn te ontwikkelen als opstap naar een andere democratie. Want er zit een ontwerpfoutje in ons democratisch model, het uitgangspunt is 'strijd' in plaats van aandacht en dialoog. Het persoonlijke (de eerste sleutel), het doen (de tweede sleutel) en de omgeving (derde sleutel), als je deze componenten met elkaar verbindt, komt er een oplossing voor het fundamenteel maatschappelijk probleem van dit moment. Dan kunnen we weer wezenlijk contact maken met elkaar.

200 jaar na Thorbecke (Ilhan Tekir)

Het is 2048, 200 jaar na de invoering van de parlementaire democratie van Thorbecke. De tijd dat inwoners eens per 4 jaar op poppetjes stemmen is voorbij. Inwoners bepalen zelf de visie van hun stad. Er bestaan geen coalitieakkoorden meer. Bestuurders voeren de stadsvisie uit onder leiding van een neutrale burgemeester en worden jaarlijks gecontroleerd door een willekeurige groep bewoners, die aan de hele stad rapporteert. De gemeenteraad kent louter dynamische coalities, de besluitvorming is volledig open en dagelijks te volgen voor iedereen die zich betrokken voelt.

Quote: "De lokale democratie moet de dynamiek in de samenleving bijbenen"

Ilhan is financieel adviseur bij een grote gemeente en politiek actief in een kleine. Hij was acht jaar raadslid en zet zich nu in als campagneleider voor de verkiezingen van 2018. De lokale democratie moet de dynamiek in de samenleving zien bij te benen, waar sociale, economische en technologische ontwikkelingen elkaar snel opvolgen. Het afgelopen jaar heeft hij actief deelgenomen aan een visietraject waar inwoners, ondernemers en maatschappelijke organisaties betrokken bij waren. Dit inspireerde hem om zijn blik in de toekomst uit te werken. De wijze waarop we invulling geven aan de lokale democratie moeten we tegen het licht houden. Aan ons als bewoners de opgave om die toekomstbestendig te maken om het vertrouwen van de burger terug te winnen.

Aandachtspunt: de gemeenteraad krijgt een belangrijke rol in dit model en alle partners in de stad moeten meewerken. Dan moet de rolverdeling duidelijk zijn, anders kan er gedoe ontstaan over wie waar nou precies verantwoordelijk voor is.

Consentdemocratie (Carien Huijzer, Mirjam van Zweeden, Jan Broekgaarden)

De consentdemocratie gaat uit van het grondrecht van elke burger om zelf te mogen beschikken. Het model rust op vier peilers: a. consent als basis voor de besluitvorming; b. het medebeslissingsrecht wordt niet beperkt tot bestaande structuren, maar is een gezamenlijk besluitvormingsproject, per onderwerp kiest men voor een netwerkomgeving (die gemeente - of provinciegrenzen kan overstijgen); c. open toegang tot de besluitvorming voor iedereen op elk niveau; d. ambtenaren zitten aan tafel met met andere betrokkenen met een gelijkwaardige inbreng.

Quote: "Co-creëren, niet vechten"

Carien, Mirjam en Jan zijn een drietal professionals die consentdemocratie inzetten bij veranderingstrajecten bij gemeenten. Consent heeft toegevoegde waarde voor mens en maatschappij, de besluitvorming wordt beter en efficiënter. Het is geen vrijblijvende aanpassing maar een culturele en structurele hervorming. Ze willen hun experimenten graag verder kunnen testen. 'Wij hebben de waarheid ook niet in pacht en willen voor losse eindjes oplossingen vinden.' Het valt hun op dat een gemeentebestuur meent het allemaal te weten en met een pasklaar antwoord komt. Iedereen schiet in de weerstand, commentaar komt pas achteraf. Vooraf met de betrokkenen gaan praten biedt een oplossing: co-creëren, niet vechten. Omdat je gaat verbinden in plaats van polariseren wordt de onderlinge sfeer beter, is de kwaliteit van de besluitvorming hoger en de uitvoering sneller. Is er weerstand? Ja, de cultuurverandering die je tot stand brengt, wordt door politici vaak beschouwd als een inperking van hun macht. Ze maakten twee animatiefilmpjes. In 'Hoe werkt Consentdemocratie' introduceren ze de methodiek en in 'Participatie in fasen Consentdemocratie' verduidelijken ze de procesaanpak.

Sociocratie - Verfijn de democratie (Karin Vosters)

Sociocratie is een vorm van democratie waar niet bij meerderheid van stemmen wordt beslist, maar waar naar consensus wordt gezocht. Het model bestaat uit 4 pijlers: consentbesluitvorming met strakke gespreksregels om gelijkwaardigheid te bevorderen, een organisatiestructuur van kringen met een eigen domein, een dubbele verbinding van beleid en uitvoering via leidinggevend en vertegenwoordigers naar naast hogere kringen en open verkiezingen.

Quote: "We hollen zelf het systeem uit, daardoor haken mensen af."

Karen is als bestuurskundige al tien jaar bezig met zeggenschap en democratische processen, zij pleit voor de invoering van *sociocratie*. Hoewel het fundament van de trias politica sterk is, is het gebouw aan een grondige renovatie toe. De regels die we bedenken voor de legitimiteit van politiek en bestuur, belemmeren mensen om hun leven zo veel mogelijk zelf vorm te geven en voor elkaar te zorgen; gewone mensen en professionals, die buiten werktijd ook gewone mensen zijn. Het is de hoogste tijd dat mensen die mee willen doen aan de besluitvorming ook echt mee kunnen doen. Een inspraakavond voldoet niet aan de behoefte aan zeggenschap. Er is geen verbinding tussen de systeem- en belevingswereld. 'We hollen zelf het systeem uit, daardoor haken mensen af.'

Als burger heb je geen positie als genomen beslissingen bijgesteld moeten worden. Laten we nu gewoon eens beginnen met experimenteren, verzucht Karen. Deze methode doorvoeren als vervanging van de huidige democratie kan wellicht niet anders dan met invoering van basisinkomen. Anders zijn er nog steeds mensen die niet mee kunnen doen en blijf je mensen uitsluiten. En wat als mensen niet mee willen beslissen?

Drie toppers: breed veranderproces

De jury heeft drie herontwerpen gekozen die meer zijn dan een enkelvoudig experiment. Deze drie schetsen een breed lokaal veranderproces dat bestaat uit meerdere experimenten met verschillende partijen, gericht op vernieuwing van democratische processen. Het zijn alle drie visies op lokale democratische vernieuwing op verschillende onderdelen/fronten. Maar tevens uitgewerkt met een aantal concrete innovatieve instrumenten als een stadsdemocraat, een burgerjury, kiezerskeuze, burendirecties, lekencontrole, het recht op experiment, vermaatschappelijking ambtelijk apparaat, maatschappelijke visitatie, maatschappelijke zetels, kerncoöperaties of stemmen op waardenprofielen van kandidaten.

Hiermee bevestigt de jury de conclusie van 2 jaar Democratic Challenge: het is tijd om van losse (vaak kleinschalige) experimenten over te gaan naar brede veranderprocessen. Van challenge naar change! Hieronder de drie toppers. Deze ontwerpen worden ondersteund bij een uitwerking en mogelijke implementatie bij een gemeente.

Jouw democratie, jij kunt het (Hein Albeda)

Het is tijd om het huis van de democratie opnieuw te ontwerpen! Democratie is te belangrijk om aan politici over te laten. Het is onze democratie. Willen we de lokale democratie herontwerpen, dan moeten we niet alleen kijken naar de gemeenteraad en wethouders maar ook naar onszelf. Onze democratie moet verschuiven van star naar flexibel, onze instituties van controle naar feedback en onze zelforganisaties van fragmentatie naar integratie.

Quote: "Van star naar flexibel, van controle naar feedback, van fragmentatie naar integratie"

Hein is betrokken bij zijn eigen buurt, waar hij het buurthuis mede beheert. Hij werkt als consultant en is adviseur burgerparticipatie. Hein herkent de neiging om ergernis over het bestuur te wijten aan de elite. Het is altijd de schuld van Den Haag. Volgens Hein ligt dit echter ook aan onszelf!

De zelforganisatie die Hein voorstelt, komt voort uit zijn ergernis over het versimpelen van democratie tot meepraten en het organiseren van referenda. Democratie moeten we niet meer aan anderen overlaten. Met zelforganisatie krijgen wij de regie over onze eigen toekomst weer terug en het vertrouwen dat de democratie zich aanpast aan wat wij allemaal willen. Het is geen gemakkelijke oplossing en we hebben een lange weg te gaan, maar het is wel noodzakelijk dat de vertegenwoordigende democratie ruimte gaat maken voor zelforganisatie.

De revolutie ligt op schema (Guido Enthoven)

Er zijn drie onvervreembare rechten: Het Recht op Toegang tot regelgeving en wetten, het Recht op Experiment en het Recht op Gemeenschappelijke Lidsbepaling. Een gemeente die hierin nalatig is, verliest daarmee haar legitimiteit en het gezag over haar burgers. In een manifest, gebaseerd op ideeën die voortkomen uit de Franse revolutie en vier toekomstscenario's voor vier verschillende gemeenten, wil Guido deze rechten terug brengen bij de burgers.

Quote: "Het lopend beleidsprogramma is altijd dominant, ideeën van buiten zijn in principe ingewikkeld."

Al jaren is Guido, van oorsprong jurist, bezig met het bepleiten van een inclusieve democratie, hij publiceert regelmatig over participatie. Hij mist de durf bij gemeenten om te experimenteren met

radicale vormen van democratie. Die paar dialogjes en stadsgesprekjes hier en daar zetten veel te weinig zoden aan de dijk. Het lopend beleidsprogramma blijft altijd dominant, ideeën van buiten worden in principe ingewikkeld verklaard. Bewoners zouden een veel grotere rol moeten krijgen in het democratisch proces en echt mee moeten kunnen beslissen in zaken die hen direct aangaan.

Guido stelt voor om bewoners een *part time* functie binnen de gemeente als 'stadsvernieuwer' geven; een team van vertegenwoordigende burgers de effectiviteit van bestaande regelgeving kritisch te laten evalueren; maatschappelijke vennootschappen op te richten waarin bewoners zelf het beheer van hun dorp of buurt uitvoeren en maatschappelijke zetels toe te voegen aan de politieke zetels van de gemeenteraad. Vragen die open blijven: Kan je leken laten beslissen over gespecialiseerde onderwerpen? En wat is het democratisch mandaat van deze mensen?

Think global, act local: Coöperaties & Infocratie (Rogier de la Rive Box)

Zaken die voorheen door het rijk werden geregeld, liggen nu bij de gemeente. Om de nieuwe taken aan te kunnen, moet de gemeente zich op een andere schaal organiseren, bijvoorbeeld groeien door te fuseren. Er ontstaat door deze ontwikkeling 'een leegte' op *grassroots* niveau: wie behartigt de lokale belangen? Een cooperatie die op andere gronden dan via partij-politiek wordt gekozen, kan in de leemte voorzien. Niet met een partijpolitieke invulling, maar een coöperatie die op andere gronden wordt gekozen.

Quote: "Hoe ziet de wereld tussen systeem- en leefwereld eruit?"

Rogier is ontwerper en design-management consultant. Hoe de systeemwereld zich ontwikkelt is wel duidelijk, maar op het niveau van de leefwereld bestaan er honderden verschillende initiatieven. Onderzoek toont aan dat men wel vertrouwen heeft in de democratie op zich, maar nauwelijks in partijpolitiek. Rogier vraagt zich af hoe de wereld tussen leef- en systeemwereld eruit ziet. Daar is zijn idee voor de coöperatie uit voortgekomen. Het voorstel behelst de oprichting van twee coöperaties: één voor rechtspersonen en de andere voor personen, buurtcommissies en andere lokale bewegingen.

Aan de bovenkant lost het voorstel het probleem op dat de gemeenteraad in fusie moet beslissen over zaken die ze onvoldoende kent. Aan onderkant lost het plan op dat zaken zo divers zijn, dat ze eerst georganiseerd moeten worden om over te kunnen brengen aan de systeemwereld. Hierdoor komt meer vertrouwen in de democratie. Punt van aandacht: cooperaties functioneren op micro niveau en terwijl op macro niveau de partijpolitieke beslissingen worden genomen.

Rode draden

Als we van een afstand naar de herontwerpen kijken valt een aantal dingen op.

1. Democratie vanuit het perspectief van de bewoner.

Mensen willen vooraf betrokken worden, aan de voorkant van het democratisch proces hun stem laten horen, hun kennis en ervaring willen inzetten. Dit past in de ontwikkeling van inspraak (jaren 70) naar interactief beleid (jaren 90) naar overheidsparticipatie (na 2000). Nu lijkt het tijd voor een nieuwe fase waar bewoners vooral eerst zelf zoeken naar democratische werkwijzen en oplossingen. In de vorm van buurtdemocratie, stadslabs, sociocratische processen of andere bottom-up herontwerpen. De inrichting van lokale democratie vanuit het perspectief van de bewoner: "Seeing like a citizen in plaats van seeing like a state".

2. Stemmen kan anders, beter.

Onze politieke democratie is gebaseerd op een stemprocedure, 1 x per vier jaar. Duidelijk, maar dat heeft ook zijn gebreken. Zo kan je maar 1 stem uitbrengen op 1 persoon waardoor eigenlijk weet niemand wat je daar precies mee wilt zeggen. Het kan ook anders. Er is een herontwerp om een tegenstem uit te brengen, om bestuurders tussentijds weg te sturen, om thematisch te stemmen, te stemmen op profielen of op mensen uit je eigen kern. Wanneer gaan we eens experimenteren met de Kieswet?

3. Democratie maak je samen.

Bewoners, bestuurder, ondernemers, burgemeesters, ambtenaren, raadsleden. Samen in een stadslab, ontmoetingsplaats of Huis van Doen. We weten het wel, maar de politieke democratie heeft nog sterk het primaat. De herontwerpen kiezen veel meer voor gedeelde verantwoordelijkheid voor een vitale lokale democratie. Bewoners, raadsleden, college en ambtenaren staan samen voor dezelfde opgave.

4. Geen partijpolitiek.

Ook lokaal gaat het om verschillende belangen, maar dat zijn meestal geen partijpolitieke belangen. In een aantal herontwerpen wordt gezocht naar nieuwe vormen van representatie, als aanvulling of alternatief voor de politieke partijen. Met een verplichte consultatie, met vertegenwoordigers van dorpen, wijken of thema's, met een gemeentevereniging, een buurtconsul of stadsdemocraat. Wel democratie maar geen partijpolitiek.

5. Democratie dichtbij.

Bij de mensen in de buurt, de wijk, het dorp of de kern. Vooral bij groter wordende gemeenten is het van belang om na te denken over dorps/wijkdemocratie. Hier gaan verschillende herontwerpen op in. Kern-ambassadeurs in de raad, bewonersmedezeggenschap, de buurt als fundament van onze democratie.

6. Inclusief?

We zien dat de ontwerpers vooral professionals zijn die werkzaam zijn of waren binnen de publieke sector als ambtenaar, bestuurder of adviseur. Vernieuwing van de lokale democratie blijft daarmee iets voor een kleine bovenlaag. Als we echt vernieuwing van onderop willen moeten we dat ook actief ondersteunen. Dat gaat niet vanzelf. Juist de bewoners die een herontwerp hebben ingediend verdienen dan ook ondersteuning.

Deze trends zijn niet helemaal nieuw, maar in de herontwerpen worden ze ingevuld met nieuwe instrumenten, ideeën of plannen. Dat is niet de oplossing van al onze problemen, maar kan wel bijdragen aan een vitalisering van de lokale democratie.

En nu?

“Ik heb het gevoel dat het eigenlijk anders moet met de lokale democratie, maar hoe dan?” is iets dat je vaak hoort in gemeenten. Er wordt veel gedacht aan veranderingen binnen de bestaande structuren. Deze herontwerpwedstrijd is juist bedoeld om onze collectieve verbeeldingskracht een beetje op te rekken. Om te prikkelen. Met de 19 herontwerpen lijkt dat goed gelukt. Het zijn geen oplossingen, maar het zet je wel aan het denken:

- Zo'n stemprocedure, kan dat nou niet veel beter?
- Zijn er ook andere manieren om representativiteit te vergroten?
- Buurtdemocratie, hoe organiseer je zo iets?
- Hoe kunnen we er nu voor zorgen dat we alle meningen meenemen?
- Hoe organiseer je lokale democratie zonder partijpolitiek?
- Hoe geven we bewoners meer invloed dan eens in de vier jaar stemmen?

Nu is het de opgave om de prikkeling van de herontwerpwedstrijd breed te verspreiden én uit te breiden. Daag jezelf uit en voeg toe of scherp aan. Laat je fantasieën de vrije loop en schrijf de hersenspinnels op waarvan je wellicht op het eerste moment denkt dat ze veel te ver gaan. Het verruimt het denkpatroon en opent wegen om problemen op een andere manier aan te pakken.

Met de drie topontwerpen gaan wij in ieder geval aan de slag. We ondersteunen bij de uitwerking en eventuele uitvoering. We vragen jou hetzelfde te doen, alleen dan voor je eigen herontwerp.

Dream big, start small! Begin in je eigen woonkamer of in de straat, praat er met bekenden en minder bekenden over. Kortom: experimenteer en laat het bruisen!

